

The image of Romania in Ukrainian secondary school history textbooks for grades 10–11 (2018–2019 editions)

Tetiana A. Melnychuk

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

PhD in History, Associate Professor (Ukraine)

email: tetiana.melnichuk@vspu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6814-142X>

Scopus Author ID: 58941474400

Researcher ID: AAE-5560-2021

Oleksandr A. Neprytskyi

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

PhD in History, Associate Professor (Ukraine)

email: oleksandr.neprytskyi@vspu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9536-2538>

Scopus Author ID: 58777200400

Researcher ID: AEF-3809-2022

Abstract.

The aim of the article is to study the image of Romania in Ukrainian history textbooks for grades 10–11, which were written and published during 2018–19, i.e. during the Russian-Ukrainian war that began in 2014. **The methodology of the research** consisted in counting and analysing mentions of the words Romania, Romanian, Romanians, etc. in 30 textbooks on the History of Ukraine, World History, and the integrated course History: Ukraine and the World for 10th and 11th grade students. Fourth-year students of the History Department of the Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University counted the number of mentions with positive, negative, and neutral connotations in each textbook. The results of the count were analysed in a historical and methodological context. **Scientific novelty.** Textbooks for 11th grade paint a more positive picture of Romania than textbooks for 10th grade. World history textbooks contain more references with positive connotations than textbooks on Ukrainian history and integrated courses, since when describing events in world history, authors focus more on non-controversial aspects of Ukrainian-Romanian relations but on world-level events, the confrontation between socialism and capitalism, totalitarianism and democracy, world wars, the development of international integration, etc. **Conclusions.** In Ukrainian history textbooks for grades 10 and 11, the image of Romania changes from that of an aggressive and totalitarian country to a victim of totalitarianism, and then evolves into a modern state, a member of the EU and NATO, and Ukraine's partner in the fight against Russian aggression. The authors of the textbooks obviously find it difficult to explain the Ukrainian-Romanian territorial disputes of the late 20th and early 21st centuries. It seems that the authors are unsure how to interpret modern Ukrainian-Romanian relations, and no consolidated opinion on this subject has been developed. On the one hand, there is an understanding that Romania is an ally in the fight against Russian aggression and a member of NATO and the EU, which Ukraine aspires to join. On the other hand, there are territorial disputes that are difficult to interpret without damaging the image of the partner. This is an issue that requires a joint decision by historians in the near future. The work of an international Ukrainian-Romanian expert group, similar to the Ukrainian-Polish expert commission, would be entirely appropriate.

Keywords: school history textbooks, image, Romania, Ukrainian-Romanian relations, Russian-Ukrainian war.

Образ Румунії в українських підручниках з історії для 10–11 класів (видання 2018–2019 років)

Тетяна Мельничук

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

кандидат історичних наук, доцент (Україна)

email: tetiana.melnichuk@vspu.edu.ua

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6814-142X>

Scopus Author ID: 58941474400

Researcher ID: AAE-5560-2021

Олександр Неприцький

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

кандидат історичних наук, доцент (Україна)

email: oleksandr.neprytskyi@vspu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9536-2538>

Scopus Author ID: 58777200400

Researcher ID: AEF-3809-2022

Анотація.

Мета статті – вивчити образ Румунії в українських підручниках з історії для 10–11 класів, що написані та опубліковані протягом 2018–2019 рр., тобто вже під час розпочатої в 2014 році російсько-української війни. **Методологія дослідження** полягала у підрахунку та аналізі згадок слів Румунія, румунський, румуни тощо в 30 підручниках з «Історії України», «Всесвітньої історії» та інтегрованому курсу «Історія: Україна і світ» для учнів 10 та 11 класів. Студенти четвертого курсу історичного факультету Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського встановлювали у кожному підручнику кількість згадок із позитивною, негативною та нейтральною конотацією. Отримані результати підрахунків проаналізовані в історичному та методологічному контексті. **Наукова новизна.** У підручниках для 11 класу вимальовується більш позитивний образ Румунії, ніж у підручниках для 10 класу. У підручниках із всесвітньої історії більше згадок з позитивною конотацією, ніж у підручниках з історії України та інтегрованого курсу, оскільки, описуючи події всесвітньої історії, автори більше концентруються не на контраверсійних моментах україно-румунських взаємин, а на подіях світового рівня, протистоянні соціалізму і капіталізму, тоталітаризму і демократії, світових війнах, розвитку міжнародної інтеграції тощо. **Висновки.** У підручниках з історії України для 10 і 11 класів образ Румунії змінюється від агресивної і тоталітарної країни до жертви тоталітаризму, а потім еволюціонує до сучасної держави, члена ЄС і НАТО, партнера України у боротьбі проти російської агресії. Авторам підручників, очевидно, важко пояснювати україно-румунські територіальні суперечки кінця XX – початку XXI століття. Складається враження, що автори не впевнені, як трактувати україно-румунські відносини модерного часу, а жодної консолідованої думки на цю тему не вироблено. З одного боку, є розуміння, що Румунія – це союзник у боротьбі з російською агресією і країна-член НАТО та ЄС, до яких прагне вступити Україна, а з іншого – є факт територіальних суперечок, які важко трактувати, не руйнуючи образ партнера. Це питання, яке потребує спільного рішення від істориків у найближчому майбутньому. І робота міжнародної україно-румунської експертної групи, на зразок україно-польської комісії експертів, була б цілком доречною.

Ключові слова: шкільні підручники з історії, імідж, образ, Румунія, україно-румунські відносини, російсько-українська війна.

Постановка проблеми. Історичний наратив визначається сучасним ставленням до подій, фактів і процесів, що були у минулому, а також баченням майбутнього, яке потрібно досягнути. Тому в підручниках з історії створюється той образ минулого, який буде спонукати учня діяти тим чи іншим чином у майбутньому, відтворюючи у своїй уяві розуміння «ворогів», «друзів», «досягнень», «ганьби», «успіху» тощо, які закладені авторами з допомогою певних емоційно забарвлених сюжетів і відповідних оціночних суджень. Переоцінка цінностей сучасності та цілей майбутнього тягне за собою зміни у ставленні до історії.

Україна пережила один із таких етапів змін і переосмислення минулого у 2013–2014 роках, коли відбулася Революція Гідності та розпочалася відкрита збройна агресія Росії. Ці події поставили остаточну крапку в успадкованому з радянських часів наративі про три братні слов'янські народи: росіян, українців і білорусів. Від окупації російськими військами Криму та частини територій Донецької і Луганської областей та до повномасштабного вторгнення, в Україні поступово викристалізовувався образ Росії (Російської імперії, радянської Росії, Радянського Союзу, Російської Федерації) як ворога, що отримав остаточне закріплення після 24 лютого 2022 року. Це потягнуло перегляд образу інших народів і країн, що були історичними сусідами України – поляків, угорців, румун тощо. А також вплинуло на сприйняття України сусідніми державами.

Зокрема, вторгнення російських військ на територію України стало істотним чинником покращення україно-румунських відносин, попри багато історично обумовлених проблем (Безега, 2012). За словами президента Асоціації експертів з безпеки та глобальних питань (ESGA, Румунія) Анжели Грамади, «Росія розглядається як загроза безпеці Румунії. Після анексії Криму вона дуже близько до нашої країни. Народилася нова якість відносин між Румунією та Україною. Ми стали більш схильні до діалогу, до того, що потрібно перейти через

історичні моменти в наших відносинах» (Ерман, 2018). Румунський парламент першим ратифікував Угоду про асоціацію України з ЄС у 2014 р. (Румунія, 2014). Румунія надала допомогу у лікуванні українських військових (Перебування, 2015), очолила в НАТО трастовий фонд, який надавав Україні допомогу в сфері кібербезпеки (Угода, 2015). У квітні 2016 року Міністерство оборони Румунії навіть запропонувало ідею створення Чорноморського флоту НАТО за участі ВМС України (Ерман, 2018). Українська сторона високо оцінила перспективи оновленого україно-румунського діалогу, що стартував після Революції Гідності та російської агресії в Північному Причорномор'ї (Темні, 2018). Проте не потрібно впадати в ейфорію завищеного оптимізму щодо вироблення спільної оцінки минулих взаємовідносин двох народів.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Зміни після Революції Гідності в історичних наративах української науки і освіти розглядаються як остаточна декомунізація і повний розрив із російськими/радянськими традиціями історичної пам'яті (Shevel, 2016). Але, наприклад, Марін Герман, директор Інституту політичних досліджень і соціального капіталу (Чернівці, Україна), доктор політичних наук, викладач Університету Штефана чел Маре в Сучаві (Румунія), вважає, що пояснення сучасною українською історіографією україно-румунських взаємин є безпосереднім продовженням «радянської міфології» (Gherman, 2021), від якої не може позбавитися Україна, не дивлячись на свої проєвропейські прагнення. Він опублікував статтю на цю тему, де тлумачить «радянськість» українських наративів про Румунію і румун. Як приклад радянського наративу він, зокрема, наводить українські підручники з історії та дає посилання на текст підручника для 10 класу «Всесвітня історія» авторства І. Щупака та Л. Морозової 2010-го року (Щупак, Морозова, 2010), де йдеться про окупацію Румунією Буковини у 1918 році. Зазначимо, що згаданий підручник опублікований в 2010 році, але оцінка входження цих земель до складу Румунії не змінилася і в підручниках 2018–2019 років, що викликало критику представників румунської національної меншини в Україні.

Аналогічна позиція представлена в редакційній статті румунського видання «AZnews» (Exploziv, 2023), яке також посилається на заяву президента та члена-засновника Національно-культурної асоціації румунів Одеської області «BASARABIA» Анатола Попеску. Цитуючи підручник з історії України для 10 класу, авторства О. Гісема та О. Мартинюка (виданий уже 2018 року і перекладений румунською мовою для навчання учнів шкіл мовою національної меншини) (Гісем, 2018), А. Попеску називає його «романофобською пропагандою», яка поширюється в Україні. Зокрема, звинувачує українські підручники, що «вони подають Південну Бессарабію та Північну Буковину як українські території, окуповані Румунією після Першої світової війни, таким чином увічнюючи спотворену перспективу історії». І далі наголошує, що «об'єднання Бессарабії та Буковини з Румунією в 1918 році було демократичним, правовим і добровільним процесом, а не окупацією, як про це йдеться в підручнику історії для 10-го класу в Україні» (Exploziv, 2023).

Метою цього дослідження є вивчення образу Румунії в українських підручниках з історії для 10–11 класів, що були написані та опубліковані в 2018–2019 роках, тобто перших підручниках, створених після Революції Гідності і вже під час російсько-української війни.

Методологія. У виконанні дослідження взяли участь здобувачі вищої освіти 4 року навчання Історичного факультету Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського у кількості 62 осіб. (Дослідження проводилося у травні 2022 року, за два місяці до отримання студентами диплому бакалавра.)

Студенти отримали всі вищезазначені підручники в електронній версії. Ознайомившись із текстами вони мали заповнити таблицю, вказуючи для кожного підручника, загальну кількість згадок про Румунію і використання слів «Румунія», «румуні», «румунський» тощо, та зазначити, якою (на думку студентів-істориків) є конотація кожної згадки – позитивна, негативна чи нейтральна. Щоб стандартизувати виконання завдання, зі студентами пригадали визначення терміну конотація (позитивна, негативна і нейтральна) у виключно академічному розумінні цих слів (Конотація, б.д.). А також опрацювали приклади, як контекст вживання історичних фактів може створювати позитивну чи негативну конотацію. (Наприклад, вступ Румунії до ЄС може бути просто історичним фактом, але у випадку наведення цього факту в підручнику для української школи – він набуває позитивної конотації, оскільки асоціюється з європейськими прагненнями України і позитивним образом Європи у свідомості більшості українців.)

Аналогічне дослідження проведено щодо образу Польщі (Neprytskyi, Melnychuk, 2022) у цих підручниках, ми будемо до нього звертатися для порівняння деяких аспектів висвітлення історії Румунії і Польщі.

Результати дослідження. Перцепція кожної людини, очевидно, має індивідуальний характер, але усереднене значення оцінки на рівні групи дає можливість визначити характер впливу підруничкового матеріалу на створення емоційного образу Румунії в реципієнта – учня і вчителя. Співставлення кількісних значень вказує на позитивний, негативний чи нейтральний образ Румунії в тому чи іншому підручнику.

Конотація вживання слів «Румунія», «румуні», «румунський» тощо в сучасних українських шкільних підручниках з історії для 10 і 11 класів.

	Підручники (за авторством)	Кількість згадок слова "Румунія" та спорідених з ним слів (румуні, румунський..... тощо)	Кількість згадок із позитивною конотацією	Кількість згадок із негативною конотацією	Кількість згадок із нейтральною конотацією
Історія України. 10 клас. Стандарт.					
1	Бурнейко І. О., Хлібовська Г. М., Крижановська М. Є., Наумчук О. В. (Бурнейко, Хлібовська, Крижановська, Наумчук, 2018)	130	28	42	60
2	Власов В. С., Кульчицький С. В. (Власов, Кульчицький, 2018b)	57	13	18	26
3	Струкевич О. К. (Струкевич, 2018)	64	10	41	13
4	Гісем О. В., Мартинюк О. О. (Гісем, Мартинюк, 2018с)	98	10	30	58
5	Сорочинська Н. М., Гісем О. О. (Сорочинська, Гісем, 2018b)	119	19	60	40
6	Пометун О. І., Гупан Н. М. (Пометун, Гупан, 2018)	67	4	23	40
	Разом: Історія України. 10 клас. Рівень стандарту.	535	84	214	237
Історія України. 10 клас. Профільний.					
7.	Власов В. С., Кульчицький С. В. (Власов, Кульчицький, 2018a)	63	3	25	35
	Разом: Історія України. Профільний рівень.	63	3	25	35
Історія: Україна і світ. 10 клас. Інтегрований курс.					
8	Мудрий М. М., Аркуша О. Г. (Мудрий, Аркуша, 2018)	77	2	32	43
9	Гісем О. В. (Гісем, 2018)	147	13	52	82
	Разом: Історія: Україна і світ. Інтегрований курс.	224	15	84	125
Всесвітня історія. 10 клас. Стандарт.					
10	Щупак І. Я. (Щупак, 2018)	102	29	30	43
11	Полянський П. (Полянський 2018)	89	25	25	39
12	Сорочинська Н. М., Гісем О. О. (Сорочинська, Гісем, 2018a)	104	6	11	87
13	Ладиченко Т. В. (Ладиченко, 2018)	46	1	6	39
14	Гісем О. В., Мартинюк О. О. (Гісем, Мартинюк, 2018b)	87	15	29	43
	Разом: Всесвітня історія. Рівень стандарту.	399	76	101	251
Всесвітня історія. 10 клас. Профільний.					
15	Гісем О. В., Мартинюк О. О. (Гісем, Мартинюк, 2018a)	168	35	56	77

	Разом. Всесвітня історія. Профільний рівень.	168	35	56	77
	Разом: 10 клас	1418	213	480	725
Історія України. 11 клас. Стандарт.					
16	Даниленко В.М., Смольницька М. К. (Даниленко, Смольницька, 2019)	14	8	3	3
17	Сорочинська Н.М., Гісем О.О. (Сорочинська, Гісем, 2019)	15	8	2	5
18	Гісем О. В., Мартинюк О. О. (Гісем, Мартинюк, 2019d)	20	5	1	14
19	Струкевич О.К., Дровозюк С.І. (Струкевич, Дровозюк, 2019)	17	3	4	10
20	Хлібовська Г.М., Наумчук О.В., Крижаноська М.Є., Гирич І.Б., Бурнейко І.О. (Хлібовська, Наумчук, Крижаноська, Гирич, Бурнейко, 2019)	18	12	3	3
21	Власов В.С., Кульчицький С.В. (Власов, Кульчицький, 2019b)	7	2	1	4
	Разом: Історія України. Рівень стандарту.	91	38	14	39
Історія України. 11 клас. Профільний.					
22	Власов В.С., Кульчицький С.В. (Власов, Кульчицький, 2019a)	7	2	1	4
23	Гісем О. В., Мартинюк О. О. (Гісем, Мартинюк, 2019с).	23	13	2	8
	Разом: Історія України. Профільний рівень.	30	15	3	12
Історія: Україна і світ. 11 клас. Інтегрований.					
24	Мудрий М. М., Аркуша О. Г. (Мудрий, Аркуша, 2019)	32	15	16	1
	Разом: Історія: Україна і світ. Інтегрований рівень.	32	15	16	1
Всесвітня історія. 11 клас. Стандарт.					
25	Щупак І. Я. (Щупак, 2019)	58	17	20	21
26	Гісем О. В., Мартинюк О. О. (Гісем, Мартинюк, 2019b)	18	9	7	2
27	Ладиченко Т. В. (Ладиченко, 2019)	22	11	6	5
28	Полянський П. Б. (Полянський, 2019)	45	19	11	15
	Разом: Всесвітня історія. Рівень стандарту	143	56	44	43
Всесвітня історія. 11 клас. Профільний.					
29	Ладиченко Т. В., Заблоцький Ю. І. (Ладиченко, Заблоцький, 2019)	5	2	0	3
30	Гісем О. В., Мартинюк О. О. (Гісем, Мартинюк, 2019a)	88	43	21	24
	Разом. Всесвітня історія. Профільний рівень.	93	45	21	27
	Разом 11 клас	389	169	98	122
	Разом 10 і 11 класи	1807	382	578	847

Результати проведеного дослідження показали, що у всіх дев'яти підручниках з історії України для 10 класу (6 – рівня стандарту, 1 – профільного рівня і 2 – інтегрованого курсу) кількість згадок із негативною конотацією перевищує кількість згадок із позитивною. Якщо

порівняти кількість згадок з негативною і нейтральною конотацією, то бачимо, що в двох підручниках рівня стандарту (авторства Олексія Струкевича і тандему Наталії Сорочинської та Олександра Гісема) кількість згадок із нейтральною конотацією поступається кількості згадок із негативною (42 проти 13 і 60 проти 40 відповідно). Найбільш негативний образ Румунії змальований у підручниках Олексія Струкевича, де кількість негативних згадок переважає кількість позитивних більше ніж у 4 рази, більше ніж утричі перевищує кількість згадок із нейтральною конотацією. (Зауважимо, що у цьому підручнику змальовується і найбільш негативний образ Польщі у порівнянні з іншими аналізованими працями (Neprytskyi, Melnychuk, 2022, с. 192). Окрім підручника Олексія Струкевича є ще три, де кількість згадок із негативною конотацією багаторазово перевищує кількість із позитивною (це праці Олени Пометун і Нестора Гупана – перевищення в 5,7 рази, Віталія Власова і Станіслава Кульчицького – у 8,3 рази, Мар'яна Мудрого та Олени Аркуші – у 16 разів). Проте у цих підручниках кількість згадок із нейтральною конотацією перевищує кількість із негативною. А найменш негативний образ Румунії спостерігаємо у підручнику Ігоря Бурнейка, Ганни Хлібовської, Марії Крижановської і Оксани Наумчук, де кількість позитивних згадок – 28, негативних – 42, нейтральних – 60.

У підручниках з всесвітньої історії образ Румунії більш позитивний, ніж у підручниках з історії України та інтегрованого курсу. У двох з шести підручників фактично дотримано паритету між згадками з негативною і позитивною конотацією (праці Ігоря Щупака, Павла Полянського). Підручник за авторством Тетяни Ладиченко виділяється своєю «нейтральністю»: кількість згадок із нейтральною конотацією – 39 разів, що у 5,6 рази перевищує кількість згадок як із позитивною, так і з негативною конотацією. Решта підручників (3 шт.) мають перевагу кількості згадок із негативною конотацією над позитивною 1,6–1,8 рази. І характерно, що у всіх шести підручниках кількість згадок із нейтральною конотацією переважає кількість згадок з негативною і позитивною конотаціями.

Але назагал у підручниках для 10 класу з всесвітньої історії, як і з історії України та інтегрованого курсу, переважає негативний образ Румунії: рівня стандарту – 76 згадок із позитивною конотацією, проти 101 з негативною і 251 з нейтральною; профільного рівня – 35, 56 і 77 відповідно. Додавши цифри з аналізу всіх підручників за 10 клас, отримаємо співвідношення не на користь позитивного образу: 213 згадок із позитивною конотацією, 480 – із негативною, 725 – з нейтральною.

З історії України для 11 класу написано шість підручників рівня стандарту і два профільного рівня. У чотирьох із шести підручників рівня стандарту кількість згадок із позитивною конотацією переважає в 3–5 разів кількість згадок із негативною конотацією. А в підручнику профільного рівня авторства Олександра Гісема і Олександра Мартинюка кількість згадок із позитивною конотацією переважає кількість згадок із негативною конотацією у 6,5 рази. У двох підручниках рівня стандарту і в одному профільного рівня кількість згадок із негативною конотацією незначно переважає кількість згадок із позитивною: 3 проти 4, 2 проти 1, 2 проти 1. Загальна кількість згадок із нейтральною конотацією у підручниках рівня стандарту майже дорівнює кількості згадок із позитивною конотацією (38 з позитивною і 39 з нейтральною) та переважає майже втричі кількість згадок із негативною конотацією (14 з негативною і 39 з нейтральною). Подібне співвідношення спостерігаємо і в підручниках профільного рівня: 15 згадок із позитивною конотацією проти 12 з нейтральною і три з негативною проти 12 з нейтральною, що демонструє майже паритет між згадками з позитивною і нейтральною конотацією та перевищення кількості згадок із нейтральною конотацією над негативною у чотири рази.

Підручник з інтегрованого курсу «Історія: Україна і світ» для 11 класу показує паритет між згадками з позитивною і негативною конотацією (15 і 16, відповідно). Але відрізняється від інших праць мінімальною кількістю згадок із нейтральною конотацією (лише 1 згадка). Можемо у рамках нашого дослідження назвати цей підручник найбільш емоційно забарвленим і емоційно контраверсійним у формуванні образу Румунії.

Серед чотирьох підручників із всесвітньої історії для 11 класу рівня стандарту і двох профільного рівня лише у одній праці (авторства Ігоря Щупака) кількість згадок із негативною конотацією незначно переважає кількість згадок із позитивною конотацією (17 з позитивною проти 20 з негативною). У всіх інших підручниках спостерігається перевага кількості згадок із позитивною конотацією над кількістю з негативною конотацією, і в підсумку становить для підручників рівня стандарту співвідношення: 56 згадок із позитивною конотацією, 44 – з негативною, 43 – із нейтральною; а для профільного рівня – 45, 21 і 27 відповідно.

Загалом у підручниках для 11 класу (з історії України, всесвітньої історії та інтегрованого курсу) вимальовується позитивний образ Румунії, оскільки налічується 169 згадок із позитивною конотацією, 98 – із негативною і 122 із нейтральною. Якщо ж додати цифри із підручників для 10 і 11 класів, то кількість згадок із позитивною конотацією поступиться кількості згадок із негативною, 382 і 578 відповідно, а кількість згадок із нейтральною конотацією становитиме 847.

Вивчення історії України та всесвітньої історії у 10 класі розпочинається із Першої світової війни і формування нового світового порядку по її закінченню. Спроби створення незалежної української держави після Першої світової війни завершилися невдачею. Території, на яких пізніше (у 1991 році) була проголошена незалежна Україна, потрапили до складу інших державних утворень – Румунії, Чехословаччини, Польщі, Української Соціалістичної Радянської Республіки, що увійшла до складу СРСР. В описі цих подій в українських шкільних підручниках завжди відчувається жаль, що не вдалося створити українську державу, і це кидає в деякій мірі тінь «образи» на ставлення до сусідів, які поширили свій суверенітет на вищезгадані території.

Автори шкільних підручників обов'язково висвітлюють соціальне, економічне, політичне, культурне становище населення (насамперед етнічного українського елементу) на цих землях у період між двома світовими війнами. І яскраво видно, що на оцінку державної політики сусідніх країн впливають не лише конкретні історичні умови, в яких проживали люди на той час, але й відносини України із цими державами після 1991 року. Наведемо приклад із підручника з історії України рівня стандарту для 10 класу Ігоря Бурнейка, Ганни Хлібовської, Марії Крижановської та Оксани Наумчук. У розділі 5 «Західноукраїнські землі в міжвоєнний період» є показові назви підрозділів: «§ 34. Українські землі в складі Польщі; § 35. Політичне життя на українських землях в складі Польщі; § 36. Українці під владою Румунії за міжвоєнної доби» (Бурнейко, Хлібовська, Крижановська, Наумчук, 2018, с. 4) По суті, вказується факт, що території сучасної України, яка не мала на той час власної державності, перебували під юрисдикцією таких держав, як Польща і Румунія. Однак у перших двох заголовках подається максимально нейтральне формулювання, що певна територія входила до складу іншої держави. А в третьому акцентується елемент насилля: народ перебував під чужою владою. Це однозначно негативна конотація. І шлях до розуміння різниці в підходах до подання польсько-українських і польсько-румунських відносин полягає зовсім не в дослідженні подій першої половини ХХ століття. Якщо порівняти рівень конфронтації між українським і польським та між українським і румунським народами у цей період, то українсько-румунські стосунки не були більш складними і драматичними, ніж україно-польські взаємини. З'ясувати причини такої різниці у ставленні ми можемо лише проаналізувавши україно-польські та україно-румунські відносини доби незалежної України. Кінець ХХ – початок ХХІ ст. ознаменований територіальними суперечками між Румунією і Україною за чорноморський шельф навколо острова Зміїний і о. Майкан на Дунаї, дискусіями з мовних питань, взаємними звинуваченнями щодо трактування історії. А паралельно, попри багато трагічних сторінок спільної україно-польської історії, з 1993 року працювала спеціальна міжнародна україно-польська комісія експертів з питань удосконалення змісту шкільних підручників з історії та географії (Удод, 2019). Звичайно, радянська методологія історії зробила свій внесок у створення негативного образу всіх західних сусідів України, але понад два десятки років наполегливої праці дали свої результати. У підручниках для 10 класів 213 згадок із позитивною конотацією, що стосуються Румунії, і 1055 – Польщі, а негативних – 480 для Румунії і 1054 для Польщі, нейтральних – 725 і 1431 відповідно. Коли для Румунії кількість згадок із негативною конотацією перевищує кількість згадок із позитивною більше ніж вдвічі, то для Польщі ці цифри майже рівні. (Neprytskyi, Melnychuk, 2022, с. 186–189).

Принципова різниця в зображенні Польщі і Румунії в підручниках для 10 класу полягає у тому, що образ першої подається як жертви тоталітарних режимів (німецького – нацистського і радянського – комуністичного), а друга показується втіленням диктаторського авторитарного правління (режим королівської диктатури та Йона Антонеску) і союзницею нацистської Німеччини. А також підкреслюється встановлення румунської влади над частиною захопленої території України в ході Другої світової війни (окрім уже загаданого визначення кордонів після Першої світової). Звідси випливає негативний образ Румунії і в підручниках з історії України, і з всесвітньої історії, і в інтегрованому курсі «Історія: Україна і світ».

У підручниках для 11 класу розглядається період після завершення Другої світової війни. Дається чітка негативна оцінка діяльності Радянського Союзу і його втручання в справи країн Центральної та Східної Європи. На тлі загального засудження тоталітаризму Румунія подається як жертва комуністичного режиму. Влада Н. Чаушеску не ототожнюється з політикою Румунії, а швидше протиставляється румунському народу. Рання риторика Н. Чаушеску, що опиралась на елементи націоналізму, більше асоціюється з його персональною, а не державною політикою.

Взаємини України і Румунії після повалення комуністичних режимів описуються фрагментарно і несистемно. Ігор Щупак пише про «спроби Румунії висунути територіальні претензії до України» (Щупак, 2019, с. 124). У підручнику з історії України для 11 класу авторства Олексія Струкевича і Степана Дровозюка наведено уривок з наукової статті інших авторів про те, що «Румунія має претензії до України на ділянці дельти Дунаю» і «відсутність демаркованого кордону може створити загрозу у будь-який час» (Струкевич, Дровозюк, 2019, с. 235). Олександр Гісем і Олександр Мартинюк у підручнику з всесвітньої історії не пишуть про територіальні суперечки, але дають інформацію про їх результат: «досягнуті домовленості визначили

принципи розподілу континентального шельфу» (Гісем, Мартинюк, 2019b, с. 109), а в підручнику з історії України вказують, що «окремі політичні сили в Румунії намагалися висунути до України територіальні претензії (Північна Буковина, Південна Бессарабія, острів Зміїний)», але «у 2009 році в Міжнародному суді нарешті було розв'язано питання про поділ шельфу між двома державами в районі острова Зміїний» [Гісем, Мартинюк, 2019d, с. 220]. Тетяна Ладиченко і Юрій Заблоцький у підручнику з всесвітньої історії пишуть про україно-румунські відносини модерної доби лише зазначаючи, що після повалення режиму Чаушеску в Румунії відкрились українські школи, діє Союз українців Румунії, виходить щомісячник «Наш голос» і газета «Вільне слово», а «в Україні існують школи, де етнічні румуни отримують освіту рідною мовою» (Ладиченко, Заблоцький, 2019, с.107).

Складається враження, що автори не впевнені, як трактувати україно-румунські відносини модерного часу, а жодної консолідованої думки на цю тему не вироблено. З одного боку, є розуміння, що Румунія – це союзник у боротьбі з російською агресією і країна-член НАТО та ЄС, до яких прагне вступити Україна, а з іншого – є факт територіальних суперечок, які важко трактувати, не руйнуючи образ партнера. Тому одні автори зовсім уникають теми україно-румунських відносин, інші – подають окремі факти без загального контексту.

Висновки. У підручниках з історії України для 10 і 11 класів образ Румунії змінюється від агресивної і тоталітарної країни до жертви тоталітаризму, а потім еволюціонує до сучасної держави, члена ЄС і НАТО, партнера України у боротьбі проти російської агресії. Дещо не вписуються в цю картину україно-румунські територіальні суперечки кінця XX – початку XXI століття. Однозначно, це питання потребує спільного рішення від істориків у найближчому майбутньому. І робота міжнародної україно-румунської експертної групи, на зразок україно-польської комісії експертів, була б дуже доречною.

У підручниках із всесвітньої історії образ Румунії більш позитивний, ніж у підручниках з історії України, оскільки автори більше концентруються не на контраверсійних моментах україно-румунських взаємин, а на подіях світового рівня, протистоянні соціалізму і капіталізму, тоталітаризму і демократії, світових війнах, розвитку міжнародної інтеграції тощо. У цьому контексті Румунія виглядає країною, що змогла вирватися з лещат несвободи і стати повноправним членом західного світу, до якого прагне й Україна.

Додавши всі згадки Румунії в українських шкільних підручниках з історії для 10 і 11 класів з позитивною, негативною і нейтральною конотацією, бачимо, що у підручниках із всесвітньої історії більше згадок з позитивною конотацією, ніж у підручниках з історії України та інтегрованого курсу; а в підручниках для 11 класу згадки з позитивною конотацією переважають над згадками з негативною. Якщо порівняти отримані цифри у дослідженні образу Румунії і Польщі, то драматичність взаємин українського і румунського народів у співвідношенні з україно-польськими відносинами аж ніяк не пояснюють таку істотну різницю у перевазі згадок із позитивною конотацією про Польщу над згадками про Румунію. Пояснення можна знайти лише у міждержавних взаєминах, які були сучасними для авторів підручників.

Фінансування. Автори не отримали фінансової підтримки для дослідження, авторства та / або публікації цієї статті.

Джерела та література:

- Безега, Т. (2012). Українсько-Румунські територіальні суперечності: історичний аналіз та сучасний стан. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія»*, вип. 29, 36–42. Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/57d37f19-710e-471f-898e-00303e21bf77/content>.
- Бурнейко, І., Хлібовська, Г., Крижановська, М., Наумчук, О. (2018). *Історія України. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*. Тернопіль, 256 с.
- Власов, В., Кульчицький, С. (2018а). *Історія України (профільний рівень). Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*. Київ, 304 с.
- Власов, В., Кульчицький, С. (2018б). *Історія України (рівень стандарту). Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*. Київ, 256 с.
- Власов, В., Кульчицький, С. (2019а). *Історія України (профільний рівень). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*. Київ, 288 с.
- Власов, В., Кульчицький, С. (2019б). *Історія України (рівень стандарту). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*. Київ, 256 с.
- Гісем, О. (2018). *Історія: Україна і світ. Інтегрований курс. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*. Харків, 256 с.
- Гісем, О., Мартинюк, О. (2018а). *Всесвітня історія. Профільний рівень. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*. Харків, 240 с.
- Гісем, О., Мартинюк, О. (2018б). *Всесвітня історія. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*. Харків, 176 с.

- Гісем, О., Мартинюк, О. (2018с). *Історія України. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*. Харків, 240 с.
- Гісем, О., Мартинюк, О. (2019а). *Всесвітня історія. Профільний рівень. Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*. Харків, 240 с.
- Гісем, О., Мартинюк, О. (2019b). *Всесвітня історія. Рівень стандарту. Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*. Харків, 224 с.
- Гісем, О., Мартинюк, О. (2019с). *Історія України. Профільний рівень. Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*. Харків, 256 с.
- Гісем, О., Мартинюк, О. (2019d). *Історія України. Рівень стандарту. Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*. Харків, 288 с.
- Даниленко, В., Смольницька, М. (2019). *Історія України (рівень стандарту). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*. Київ, 224 с.
- Ерман, Г. (2018). Як Україні та Румунії вирішити мовну суперечку. *BBC News Україна*. 12 січня. Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-42664117>.
- Конотація. (б.д.). Режим доступу: <https://termin.in.ua/konotatsiia/>.
- Ладиченко, Т. (2018). *Всесвітня історія (рівень стандарту). Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*. Київ, 160 с.
- Ладиченко, Т. (2019). *Всесвітня історія (рівень стандарту). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*. Київ, 160 с.
- Ладиченко, Т., Заблоцький Ю. (2019). *Всесвітня історія (профільний рівень). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*. Київ, 224 с.
- Мудрий, М., Аркуша, О. (2018). *Історія: Україна і світ (інтегрований курс, рівень стандарту). Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*. Київ, 288 с.
- Мудрий, М., Аркуша, О. (2019). *Історія: Україна і світ (інтегрований курс, рівень стандарту). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*. Київ, 304 с.
- Перебування (2015). Перебування українських військовослужбовців на лікуванні та реабілітації в Румунії. *Посольство України в Румунії*. 18 травня. Режим доступу: <https://romania.mfa.gov.ua/news/36539-perebuvannya-ukrajinsykih-vijsykovosluhbovciv-na-likuvannya-ta-reabilitacii-v-rumuniji>.
- Полянський, П. (2018). *Всесвітня історія (рівень стандарту). Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*. Київ, 256 с.
- Полянський, П. (2019). *Всесвітня історія (рівень стандарту). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*. Київ, 256 с.
- Пометун, О., Гупан, Н. (2018). *Історія України. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*. Київ, 256 с.
- Румунія (2014). Румунія першою ратифікувала УА з Україною. *LB.ua*. 2 липня. Режим доступу: https://lb.ua/world/2014/07/02/271674_ruminiya_pervoy_ratifitsirovala_sa.html.
- Сорочинська, Н., Гісем, О. (2018а). *Всесвітня історія. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*. Тернопіль, 256 с.
- Сорочинська, Н., Гісем, О. (2018b). *Історія України. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*. Тернопіль, 256 с.
- Сорочинська, Н., Гісем, О. (2019). *Історія України (рівень стандарту). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*. Тернопіль, 240 с.
- Струкевич, О. (2018). *Історія України (рівень стандарту). Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*. Київ, 240 с.
- Струкевич, О., Дровозюк, С. (2019). *Історія України (рівень стандарту). Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*. Київ, 240 с.
- Темні часи (2018). "Темні часи" у наших відносинах закінчились. *LB.ua*. 7 вересня. Режим доступу: https://lb.ua/world/2018/09/07/406861_temni_chasi_vidnosinah.html.
- Угода (2015). Угода про реалізацію Трастового фонду Україна – НАТО з питань кібербезпеки між Службою безпеки України та Румунською службою інформації. *Верховна Рада України*. 23 липня. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642_063#Text.
- Удод, О. (2019). Українсько-польська комісія експертів з питань удосконалення змісту шкільних підручників з історії та географії. *Енциклопедія історії України: Україна – Українці*. Том. 2. Київ. Режим доступу: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C2.
- Хлібовська, Г., Наумчук, О., Крижановська, М., Гирич, І. (2019). *Історія України. Рівень стандарту. Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*. Тернопіль, 256 с.
- Щупак, І. (2018). *Всесвітня історія. Рівень стандарту. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти*. Київ, 208 с.

- Щупак, І.** (2019). *Всесвітня історія. Рівень стандарту. Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти*. Київ, 256 с.
- Щупак, І., Морозова, Л.** (2010). *Всесвітня історія: Підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів*. Запоріжжя, 272 с.
- Exploziv** (2023). Exploziv! Noile manuale de istorie din Ucraina acuză România de 'ocupație', iar elevii români sunt supuși unei spălări pe creier masive. *AZnews.ro*. 23 noiembrie. Режим доступу: <https://aznews.ro/exploziv-noile-manualele-de-istorie-din-ucraina-acuza-romania-de-ocupatie-iar-elevii-romani-sunt-supusi-unei-spalari-pe-creier-masive/>.
- Gherman, M.** (2021). *Narațiuni despre România și români în Ucraina: între reminiscențe sovietice și „rănille” Donbass-ului*. *Veridica*. 07 Aprilie. Режим доступу: <https://www.veridica.ro/analize/naratiuni-despre-romania-si-romani-in-ucraina-intre-reminiscente-sovietice-si-ranile-donbass-ului>.
- Neprytskyi, O., Melnychuk, T.** (2022). Wizerunek Polski (II RP, PRL i III RP) we współczesnych ukraińskich podręcznikach historii. *Krakowskie Pismo Kresowe*, 14, 101–122. <https://doi.org/10.12797/KPK.14.2022.14.09> Режим доступу: <https://journals.akademicka.pl/kpk/article/view/4932>.
- Shevel, O.** (2016). The battle for historical memory in postrevolutionary Ukraine. *Current History*, 115(783), 258–263. <https://doi.org/10.1525/curh.2016.115.783.258> Режим доступу: <https://online.ucpress.edu/currenthistory/article/115/783/258/107741/The-Battle-for-Historical-Memory-in>.

References:

- Bezeha, T.** (2012). *Ukrainsko-Rumunski terytorialni superechnosti: istorychnyi analiz ta suchasnyi stan [Ukrainian-Romanian territorial disputes: historical analysis and current status]*. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii istoriia [Scientific Bulletin of Uzhhorod University. History Series]*, 29, 36–42. Retrieved from: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/57d37f19-710e-471f-898e-00303e21bf77/content> [In Ukrainian].
- Burneiko, I., Khlibovska, H., Kryzhanovska, M., Naumchuk, O.** (2018). *Istoriia Ukrainy. Riven standartu. Pidruchnyk dlia 10 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity [History of Ukraine. Standard level. Textbook for 10th grade of general secondary education institutions]*. Ternopil, 256 [In Ukrainian].
- Danylenko, V., Smolnitska, M.** (2019). *Istoriia Ukrainy (riven standartu). Pidruchnyk dlia 11 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity [History of Ukraine (standard level). Textbook for 11th grade of general secondary education institutions]*. Kyiv, 224 [In Ukrainian].
- Erman, H.** (2018) *Yak Ukraini ta Rumunii vyrishyty movnu superechku [How Ukraine and Romania can resolve their language dispute]*. *BBC News Ukraina [BBC News Ukraine]*. 12 January. Retrieved from: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-42664117> [In Ukrainian].
- Exploziv** (2023). Exploziv! Noile manuale de istorie din Ucraina acuză România de 'ocupație', iar elevii români sunt supuși unei spălări pe creier masive [Explosive! New history textbooks in Ukraine accuse Romania of 'occupation', and Romanian students are subjected to massive brainwashing]. *AZnews.ro [AZnews.ro]*. 23 November. Retrieved from: <https://aznews.ro/exploziv-noile-manualele-de-istorie-din-ucraina-acuza-romania-de-ocupatie-iar-elevii-romani-sunt-supusi-unei-spalari-pe-creier-masive/> [In Rumanian].
- Gherman, M.** (2021). *Narațiuni despre România și români în Ucraina: între reminiscențe sovietice și „rănille” Donbass-ului [Narratives about Romania and Romanians in Ukraine: between Soviet reminiscences and the "wounds" of Donbass]*. *Veridica [Veridica]*. 07 April. Retrieved from: <https://www.veridica.ro/analize/naratiuni-despre-romania-si-romani-in-ucraina-intre-reminiscente-sovietice-si-ranile-donbass-ului> [In Rumanian].
- Hisem, O.** (2018). *Istoriia: Ukraina i sviť. Intehrovanyi kurs. Riven standartu. Pidruchnyk dlia 10 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity [History: Ukraine and the World. Integrated Course. Standard Level. Textbook for 10th Grade General Secondary Education Institutions]*. Kharkiv, 256 [In Ukrainian].
- Hisem, O., Martyniuk, O.** (2018a). *Vsesvitnia istoriia. Profilnyi riven. Pidruchnyk dlia 10 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity [World History. Advanced Level. Textbook for 10th grade general secondary education institutions]*. Kharkiv, 240 [In Ukrainian].
- Hisem, O., Martyniuk, O.** (2018b). *Vsesvitnia istoriia. Riven standartu. Pidruchnyk dlia 10 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity [World History. Standard Level. Textbook for 10th grade general secondary education institutions]*. Kharkiv, 176 [In Ukrainian].
- Hisem, O., Martyniuk, O.** (2018c). *Istoriia Ukrainy. Riven standartu. Pidruchnyk dlia 10 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity [History of Ukraine. Standard level. Textbook for 10th grade of general secondary education institutions]*. Kharkiv, 240 [In Ukrainian].

- Hisem, O., Martyniuk, O. (2019a). *Vsesvitnia istoriia. Profilnyi riven. Pidruchnyk dlia 11 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [World History. Advanced Level. Textbook for 11th grade general secondary education institutions]. Kharkiv, 240 [In Ukrainian].
- Hisem, O., Martyniuk, O. (2019b). *Vsesvitnia istoriia. Riven standartu. Pidruchnyk dlia 11 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [Всесвітня історія. Рівень стандарту. Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти]. Kharkiv, 224 [In Ukrainian].
- Hisem, O., Martyniuk, O. (2019c). *Istoriia Ukrainy. Profilnyi riven. Pidruchnyk dlia 11 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [History of Ukraine. Advanced level. Textbook for 11th grade of general secondary education institutions]. Kharkiv, 256 [In Ukrainian].
- Hisem, O., Martyniuk, O. (2019d). *Istoriia Ukrainy. Riven standartu. Pidruchnyk dlia 11 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [History of Ukraine. Standard level. Textbook for 11th grade of general secondary education institutions]. Kharkiv, 288 [In Ukrainian].
- Khlibovska, H., Naumchuk, O., Kryzhanovska, M., Hrych, I. (2019). *Istoriia Ukrainy. Riven standartu. Pidruchnyk dlia 11 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [History of Ukraine. Standard level. Textbook for 11th grade of general secondary education institutions]. Ternopil, 256 [In Ukrainian].
- Konotatsiia (n.d.). Konotatsiia [Connotation]. Retrieved from: <https://termin.in.ua/konotatsiia/> [In Ukrainian].
- Ladychenko, T. (2018). *Vsesvitnia istoriia (riven standartu). Pidruchnyk dlia 10 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [World History (standard level). Textbook for 10th grade general secondary education institutions]. Kyiv, 160 [In Ukrainian].
- Ladychenko, T. (2019). *Vsesvitnia istoriia (riven standartu). Pidruchnyk dlia 11 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [World History (standard level). Textbook for 11th grade general secondary education institutions]. Kyiv, 160 [In Ukrainian].
- Ladychenko, T., Zablotskyi Yu. (2019). *Vsesvitnia istoriia (profilnyi riven). Pidruchnyk dlia 11 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [World History (advanced level). Textbook for 11th grade general secondary education institutions]. Kyiv, 224 [In Ukrainian].
- Mudryi, M., Arkusha, O. (2018). *Istoriia: Ukraina i svit (intehrovanyi kurs, riven standartu). Pidruchnyk dlia 10 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [History: Ukraine and the World (integrated course, standard level). Textbook for 10th grade general secondary education institutions]. Kyiv, 288 [In Ukrainian].
- Mudryi, M., Arkusha, O. (2019). *Istoriia: Ukraina i svit (intehrovanyi kurs, riven standartu). Pidruchnyk dlia 11 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [History: Ukraine and the World (integrated course, standard level). Textbook for 11th grade general secondary education institutions]. Kyiv, 304 [In Ukrainian].
- Neprytskyi, O., Melnychuk, T. (2022). Wizerunek Polski (II RP, PRL i III RP) we współczesnych ukraińskich podręcznikach historii [The image of Poland (Second Polish Republic, Polish People's Republic and Third Polish Republic) in contemporary Ukrainian history textbooks]. *Krakowskie Pismo Kresowe* [Cracovian Kresy's Journal], 14, 101–122. <https://doi.org/10.12797/KPK.14.2022.14.09> Retrieved from: <https://journals.akademicka.pl/kpk/article/view/4932> [In Polish].
- Perebuvannia (2015). Perebuvannia ukraïnskikh viiskovosluzhbovtziv na likuvanni ta reabilitatsii v Rumunii [Ukrainian military personnel undergoing treatment and rehabilitation in Romania]. *Posolstvo Ukrainy v Rumunii* [Embassy of Ukraine in Romania]. 18 May. Retrieved from: <https://romania.mfa.gov.ua/news/36539-perebuvannya-ukrajinskykh-vijsykovosluzhbovciv-na-likuvannya-ta-reabilitacii-v-rumunii> [In Ukrainian].
- Polianskyi, P. (2018). *Vsesvitnia istoriia (riven standartu). Pidruchnyk dlia 10 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [World History (standard level). Textbook for 10th grade general secondary education institutions]. Kyiv, 256 [In Ukrainian].
- Polianskyi, P. (2019). *Vsesvitnia istoriia (riven standartu). Pidruchnyk dlia 11 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [World History (standard level). Textbook for 11th grade general secondary education institutions]. Kyiv, 256 [In Ukrainian].
- Pometun, O., Hupan, N. (2018). *Istoriia Ukrainy. Riven standartu. Pidruchnyk dlia 10 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [History of Ukraine. Standard level. Textbook for 10th grade of general secondary education institutions]. Kyiv, 256 [In Ukrainian].
- Rumuniia (2014). Rumuniia pershoiu ratyfikovala UA z Ukrainoiu [Romania was the first to ratify the AA with Ukraine.]. (LB.ua [LB.ua]. 2 July. Retrieved from: https://lb.ua/world/2014/07/02/271674_rumuniya_pervoy_ratifitsirovala_sa.html [In Ukrainian].
- Shchupak, I. (2018). *Vsesvitnia istoriia. Riven standartu. Pidruchnyk dlia 10 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [World History. Standard Level. Textbook for 10th grade general secondary education institutions]. Kyiv, 208 [In Ukrainian].

- Shchupak, I.** (2019). *Vsesvitnia istoriia. Riven standartu. Pidruchnyk dlia 11 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [World History. Standard Level. Textbook for 11th grade general secondary education institutions]. Kyiv, 256 [In Ukrainian].
- Shchupak, I., Morozova, L.** (2010). *Vsesvitnia istoriia: Pidruchnyk dlia 10 klasu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv* [World History: Textbook for 10th grade students in general education institutions.]. Zaporizhzhia, 272 [In Ukrainian].
- Shevel, O.** (2016). The battle for historical memory in postrevolutionary Ukraine. *Current History*, 115(783), 258–263. <https://doi.org/10.1525/curh.2016.115.783.258> Retrieved from: <https://online.ucpress.edu/currenthistory/article/115/783/258/107741/The-Battle-for-Historical-Memory-in> [In English].
- Sorochynska, N., Hisem, O.** (2018a). *Vsesvitnia istoriia. Riven standartu. Pidruchnyk dlia 10 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [World History. Standard Level. Textbook for 10th grade general secondary education institutions]. Ternopil, 256 [In Ukrainian].
- Sorochynska, N., Hisem, O.** (2018b). *Istoriia Ukrainy. Riven standartu. Pidruchnyk dlia 10 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [History of Ukraine. Riven Standard. Textbook for 10th grade of general secondary education]. Ternopil, 256 [In Ukrainian].
- Sorochynska, N., Hisem, O.** (2019). *Istoriia Ukrainy (riven standartu). Pidruchnyk dlia 11 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [History of Ukraine (standard edition). Textbook for 11th grade of general secondary education]. Ternopil, 240 [In Ukrainian].
- Strukevych, O.** (2018). *Istoriia Ukrainy (riven standartu). Pidruchnyk dlia 10 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [History of Ukraine (standard level). Textbook for 10th grade of general secondary education institutions]. Kyiv, 240 [In Ukrainian].
- Strukevych, O., Drovoziuk, S.** (2019). *Istoriia Ukrainy (riven standartu). Pidruchnyk dlia 11 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [History of Ukraine (standard level). Textbook for 11th grade of general secondary education institutions]. Kyiv, 240 [In Ukrainian].
- Temni** (2018). “Temni chasy” u nashykh vidnosynakh zakinchylis [The ‘dark times’ in our relationship are over]. *LB.ua* [LB.ua]. 7 September. Retrieved from: https://lb.ua/world/2018/09/07/406861_temni_chasi_vidnosinah.html [In Ukrainian].
- Udod, O.** (2019). Ukrainsko-polska komisiia ekspertiv z pytan udoskonalennia zmistu shkilnykh pidruchnykiv z istorii ta heohrafii [Ukrainian-Polish commission of experts on improving the content of school textbooks on history and geography]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy: Ukraina – Ukraintsi* [Encyclopedia of Ukrainian History: Ukraine – Ukrainians]. Tom. 2. Kyiv. Retrieved from: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=ei_u_all&C2 [In Ukrainian].
- Uhoda** (2015). Uhoda pro realizatsiiu Trastovoho fondu Ukraina – NATO z pytan kiberbezpeky mizh Sluzhboiu bezpeky Ukrainy ta Rumunskoiu sluzhboiu informatsii [Agreement on the implementation of the Ukraine-NATO Trust Fund on Cyber Security between the Security Service of Ukraine and the Romanian Intelligence Service]. *Verkhovna Rada Ukrainy* [The Supreme Council of Ukraine]. 23 July. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642_063#Text [In Ukrainian].
- Vlasov, V., Kulchytskyi, S.** (2018a). *Istoriia Ukrainy (profilnyi riven). Pidruchnyk dlia 10 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [History of Ukraine (advanced level). Textbook for 10th grade students in general secondary education institutions]. Kyiv, 304 [In Ukrainian].
- Vlasov, V., Kulchytskyi, S.** (2018b). *Istoriia Ukrainy (riven standartu). Pidruchnyk dlia 10 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [History of Ukraine (standard level). Textbook for 10th grade of general secondary education institutions]. Kyiv, 256 [In Ukrainian].
- Vlasov, V., Kulchytskyi, S.** (2019a). *Istoriia Ukrainy (profilnyi riven). Pidruchnyk dlia 11 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [History of Ukraine (profile level). Textbook for 11th grade of general secondary education]. Kyiv, 288 [In Ukrainian].
- Vlasov, V., Kulchytskyi, S.** (2019b). *Istoriia Ukrainy (riven standartu). Pidruchnyk dlia 11 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [History of Ukraine (standard level). Textbook for 11th grade of general secondary education institutions]. Kyiv, 256 [In Ukrainian].